

VI-IX SİNİFLƏRİNİN ÜMUMİ TARİX KURSLARINDA BEYİN HƏMLƏSİ METODUNDAN İSTİFADƏ

Aytəkin Əhmədova,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
E-mail: əhmədova_a@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. M.M. Əmirov,*
ped.ü.fəls.dok. L.N. Nağıyeva

Açar sözlər: *VI-IX siniflər, beyin həmləsi, ümumi tarix, metod, əqli hücum, təlimin keyfiyyəti*

Key words: *sixth-ninth classes, brain storming, general history, method, intellectual attack, quality of training*

Ключевые слова: *VI-IX классы, мозговой штурм, общая история, метод, качество обучения*

Ölkədə təhsil siyasəti islahatlar yolu ilə dünyanın təhsil standartlarına yaxınlaşdırma və inteqrasiya etmək istiqamətində davam etdirilir. Bu istiqamətdə xeyli tədqiqatlar və araşdırmalar aparılır, bu islahat davam etməkdədir. Ağlın, intellektin təntənəsi elm və texnologiyanın xüsusilə kompüter texnologiyalarının sürətli inkişafı XXI əsrin məktəblilərinin müasir dövrün tələblərinə cavab verən, sürətlə dəyişən həyat şəraitinə uyğunlaşa bilən, qloballaşan dünyamızın tələb etdiyi bilik bacarıq və dəyərlərə yiyələnən, bu kompotensiyaları davamlı inkişaf etdirən gənclər kimi formalaşması təhsil ocaqlarında təlim-tərbiyə prosesinin necə qurulmasından öyrədici mühitin təşkilindən və s. kimi amillərdən asılıdır.

Məhz müasir interaktiv təlimin də başlıca vəzifələrindən biri də öyrənməyi öyrətməkdir, yəni bütün yuxarıda sadalananlar dövlətimizin təhsil işçiləri qarşısında qoyduğu vəzifələrdən irəli gəlir. Bunu Respublikamızın ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları) Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 3 iyun tarixli 103 nömrəli qərarı da sübut edir.

“İnteraktiv təlim metodunun əsas komponentlərindən biri də beyin həmləsidir. “Beyin həmləsi” BİBÖ(KWL), və ya “Əqli hücum” (Brainstorming), “Auksion” (Aucion), “Klaster” (Cluster), “Suallar” (Questioning), “Anlayışın çıxarılması”, “Söz assosiasiyaları”, “Sinektika” kimi texnikaları vardır” (1, 409). Həmin metod 1953-cü ildə Osborn tərəfindən təklif edilmişdir. Bu metodun tətbiqi şagirdlərdə nəinki, təfəkkürü fəallaşdırmaqla yanaşı onlarda özünə inam, sərbəstlik, fikirlərini sərbəst ifadə etmək bacarı-

ğı formalaşdırır. Əslində “interaktiv termini” qarşılıqlı fəaliyyətə əsaslanan deməkdir. İnteraktivlik anlayışı adı altında şagirdlərin tədqiqat xarakteri daşıyan xüsusi təşkil olunmuş idrak fəaliyyəti başa düşülməlidir.

Fəal təlim metodlarına o metodlar daxil edilir ki, onlar şagirdlərin keçmiş bilikləri və dərslik materialları əsasında yeni biliklər əldə edə bilsinlər. Həyatda rast gəldikləri hadisə və prosesləri təhlil etməklə həyatı dərk etməyə kömək etsin. Bütün deyilənləri ümumiləşdirərək fəal təlimi aşağıdakı kimi səciyyələndirə bilərik. “Müəllimin iştirakı ilə şagirdlərin müxtəlif informasiya mənbələri və ya bir - biri ilə qarşılıqlı fəaliyyət prosesində yeni biliklər əldə etməyə imkan verən təlim metodları və təşkil formalarının məcmusu hesab etmək olar” (2, 17). İnteraktiv təlim metodları tətbiq edilən dərslərin təşkilində əsas cəhətlərdən biri məhz şagirdlə və müəllimlər arasında psixoloji mühit yaratmaq, hər iki tərəfin qarşılıqlı əməkdaşlığını təmin etməkdən ibarətdir. Şagirdlərin fəallığını təmin etmək üçün müəllim açar sözdən istifadə edir.

Açar söz mövzu ilə bağlı müəllimin şagirdləri düşünməyə təhrik etmək vasitəsidir. Burada istifadə edilən metodlardan biri də beyin həmləsidir. Şagirdlərin düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün açar sözdən istifadə etmək məqsəduyğundur. Müəllimin açar sözündən sonra şagirdlərin fərziyyələri təhlil edilir ki, bu da ümumi biliyin mənimsənilməsinə kömək edir. Açar söz ətrafında şagirdlərin söylədiyi fikirlər lövhədə şaxələndirmə üsulu ilə də göstərilə bilər. Bu sxem istənilən qədər artırıla bilər və bu şaxələnmənin lövhəyə çəkilməsində uşaq-

ların fəallığı dərhal təmin edilir, çünki heç bir şagird kənarında qalmaq istəmir, hamı nə isə demək istəyir” (3, 10). Beyin həmləsində şagirdlərin fəallığı təmin edildiyi üçün bu üsulu tədqiqatçılığın ilkin mərhələsi hesab edə bilərik.

Grup işinin sərbəst şəkildə təşkil edildiyi bu prosesdə qrupun bütün üzvləri ciddi bir problemin həllinə cəlb olunurlar. Çoxluğun birgə söyi ilə müxtəlif fikirlər irəli sürülür. Deyilənlər təhlil edilir. Bu zaman çox fikir toplanılır və qiymətləndirilir. “Paşayev bu metodu müsahibənin sinonimi hesab edir” (4, 38). Son vaxtlar bir çox ölkələrdə o cümlədən Türkiyədə beyin fırtınası adı ilə yayılmış terminə üstünlük verilir” (5, 207). Tarix dərslərində beyin həmləsinin metodlarından istifadə zamanı yarana biləcək mənfi halları aşağıdakı kimi qeyd edə bilərik, məsələn səs-küy, müzakirənin uzanması, anlayışın çətin olması, vaxtın uzanması, mövzudan yayınmaq və yayındırmaq, təkrarlanma və s. kimi halları qeyd edə bilərik. “BİBÖ - biz artıq nəyi bilirik, biz artıq nəyi bilmək istəyirik, biz nə öyrəndik və hələ nə öyrənməliyik. Burada məqsəd uşaqların mövzu barəsindəki əvvəlki təcrübəsini və yeni biliklər verməklə uşağın düşüncəsini optimallaşdırmaqdır.

Digər texnikalardan biri də suallardır. Dəqiq suala cavab vermək və alınan məlumatları tutuşdurmaq bacarıqları məntiqi və tənqidi təfəkkürü formalaşdırır. Uşaqlara qapalı və açıq suallar verilməlidir. Uşaqlara aşağı, orta, yüksək səviyyəli suallar vermək olar” (6, 90-91). Söz assosiasiyaları həmin üsuldən mövzunun öyrənilməsinin əvvəlində bu barədə şagirdlərin nəyi bildiklərini müəyyənləşdirmək məqsədilə və ya dərslərin sonunda bu haqda şagirdlərin yeni nə öyrəndiklərini təyin etmək məqsədilə istifadə etmək olar“. 1. Öyrənilən məsələ ilə bağlı əsas sözü seçib ayırın və lövhədə yazın. 2. Bu sözü eşidərkən fikirlərinə gələn digər sözləri yazmağı şagirdlərdən xahiş edin. Bu bir iki dəqiqəlik bir tapşırıqdır. 3. Heç bir sözün yazılmamasının mümkünlüyünü də izah edin.

Nəticə-ilkil sözlə şagirdlərin təsəvvürlərində əlaqələndirdikləri lüğət ehtiyatının “ani təzahürüdür”. 4. Təlimin qiymətləndirilməsi üçün onun başlanğıcına qədərki və ondan sonrakı nəticələri müqayisə etmək olar. Bu sizə təlim fəaliyyətinizi qiymətləndirməkdə şagirdlərə isə öz yüksəlişlərini görməkdə kömək edə bilər. 5.

Mövzunun öyrənilməsinin sonunda hər şagirddən bu mövzu ilə bağlı nə düşündüyünü və hiss etdiyini bir sözlə ifadə etməyi xahiş edin. Şagirddən bu mövzuya aid sözü soruşun. Sözləri toplayın və şagirdlərə onların siyahısını tərtib etməyi tapşırın” (7, 23).

Xatırladaq ki, dərslərin səmərəsini artırmaq üçün bu üsulları yerli yerində istifadə etmək daha məqsədəuyğundur. Beyin həmləsinin məzmununun əsas üstün cəhəti təlim fəaliyyəti zamanı şagirdlərin təfəkküründə real ziddiyyətlərin həll olunması zəminində öyrənməyə real marağın meydana çıxmasıdır. Real ziddiyyətlərin doğurduğu hisslər intellektual ehtiyatların səfərbər olunmasını təmin edir, öyrənmə fəaliyyətini stimullaşdırır, diqqəti uzun müddət bir şey üzərində saxlamağa ehtiyac yaradır. Bununla da bu metodun texnikalarının tətbiqi şagirdlərin təlim fəallığının, onların öyrənməyə marağının artmasına təsir göstərir. Nəticə olaraq deyə bilərik ki, bu metod müəyyən vəziyyətlərdən çıxış yolu tapmaq onları təhlil etmək, ən yaxşı həll yollarının tapılması ilə bağlı qərar qəbul etmək bacarıqlarını inkişaf etdirir. Beyin həmləsi həmçinin şagirdlər arasında qarşılıqlı əlaqələri yaxşılaşdırır.

Əsas məqsədlərdən biri isə verilmiş problemi həll yollarının müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Son nəticə olaraq onu deyə bilərik ki, beyin həmləsi metodundan və texnikalarından istifadə etməklə müəllimlər təlimdə səmərəliliyə, yüksək nəticə əldə etməyə şagirdlərin təfəkkürünü formalaşdırmağa son nəticədə təlimin keyfiyyət göstəricilərinin artmasına səbəb olur. Fikrimizi VI sinifdə ümumi tarix kursunda “Respublikanın Sonu. Roma İmperiyasının Yaranması və Süqutu” mövzusunun nümunəsində ifadə edək.

Standartlar: 1.1.2 4.1.1

Məqsəd:

1. Roma dövlətinin meydana gəlməsi inkişafı və tənəzzül dövrlərini fərqləndirir.

2. Tarixi şəxsiyyətlərin (Y.Sezar, O.Avqust, Konstantin) Roma tarixində rolunu müəyyənləşdirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, söz assosiasiyası

İnteqrasiya: Az-t. standartı 2.1.1 Ə. 2.4.3 2.1.3

Resurslar: xəritə, dərslik, iş vərəqi, tədqiqat materialları

Dərsin mərhələləri:

Motivasiya: Burada biz illüstrasiyaları göstərməklə bu illüstrasiyaların hansı dövlətə məxsus olduğunu sualını verə bilərik, həmçinin də onlar haqqında nələrlə bilərsiniz deyə soruşa bilərik. Müəllim şifahi şərh üsulundan istifadə edir, şagirdlərə tədqiqat aparmaq üçün məlumat paylanır.

Tədqiqat sualı: Roma imperiyası necə yarandı və parçalandı.

I qrup: Roma dövlətinin inkişafı və tənəzzüllü dövrlərini fərqləndirin.

II qrup: Yuli Sezarın Roma tarixindəki rolunu müəyyənəldirin.

III qrup: Roma imperiyasının yaranması və inkişafı dövrlərini fərqləndirin. Zaman oxu üzərində Roma şəhərinin salınmasını Konstantinopolun paytaxt olmasını, imperiyanın parçalanması və Qərbi Roma imperiyasının süqutunu qeyd edin.

IV qrup: Roma imperiyasının parçalanmasında Oktavian Avqust və Konstantinin rolunu müəyyənəldirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zamanda şagirdlər cavabları hazırlayır və təqdim edirlər cavablar oxunur

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirələr olunur və əlavələr edilir. Meyarlar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Ümumiləşdirmə və nəticə: Sezarın hakimiyyəti ələ keçirməsi, Romada vətəndaş müharibəsi, Antoni və Oktavian arasında çəkişmə Oktavianın qalib gəlməsi, Trayanın dövründə imperiyanın ərazisinin böyüyərək maksimum həddə çatması, imperiyaya çevrilmiş Roma dövlətinin parçalanması, ölkədə quldarlıq təsərrüfatının inkişafı, qotların, hunların və vandalların Romaya hücumu, Qərbi Romanın süqutu şagirdlər tərəfindən mənimsənilir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Azərbaycan-Roma münasibətləri haqqında mətn hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə ilə dərs yekunlaşır və ev tapşırığı verilir. Tarixi şəxsiyyətlərdən birinin internet materiallarından və digər mənbələrdən istifadə edərək Roma tarixindəki rolunu dəyərləndirin.

Problemin aktuallığı ondan ibarətdir ki, məqalədə irəli sürülən müddəalar, fikir və mülahizələr tarixin tədrisi metodikası və metodologiyası elminin nəzəri əsaslarını zənginləşdirəcək.

Problemin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, beyin həmləsi metodunun ümumi tarix kurslarına tətbiqinin səmərəli metodik yolları müəyyənəldirilmişdir. Eləcə də həmin metodun təkmilləşdirilməsi nə əsaslı zəmin yaradılıb.

Problemin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, məqalədə təklif olunan sistemdən ümumtəhsil məktəblərinin tarix müəllimləri gündəlik pedaqoji fəaliyyətlərində istifadə edə biləcəklər.

ƏDƏBİYYAT

1. Əmirov. M. Ümumtəhsil məktəblərində tarixin fəal / interaktiv təlim metodikası. Bakı, 2014.
2. İbrahimova. X.Q. Biologiyanın tədrisində fəal təlim metodlarının tətbiqi (VI-VIII siniflər üçün): Dissertasiya, Bakı, 2006.
3. Əmircanova Q.A. Ədəbiyyat dərslərində interaktiv təlim metodlarından istifadə və şagirdlərin biliyinə onun təsiri: ... diss., Bakı, 2009.
4. Paşayev A., Cəfərov E. Azərbaycan dili və ədəbiyyatı dərslərində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi imkanları. Bakı, 2005.
5. Kərimov. Y.Ş. Təlim metodları. Bakı: Poliqraf, 2007.
6. Əliyeva F., Məmmədova.Ü. Müasir təlim texnologiyaları. Bakı, 2007.
7. Məlikov R., Nəcəfli T. Tarixin interaktiv təlimi.

А.Ш. Ахмедова

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА МОЗГОВОЙ АТАКИ НА КУРСЕ ОБЩЕЙ ИСТОРИИ В VI-IX
КЛАССАХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ**

РЕЗЮМЕ

В статье дано обоснование актуальности темы. Дается разъяснение сущности мозговой атаки с различных точек зрения. Излагаются сущность и содержания метода мозговой атаки. Дано подробное разъяснение использования различных техник мозговой атаки при подготовке. Уточнены дидактические и воспитательные особенности использования техник входящих в мозговую атаку.

A.Sh. Ahmadova

**ON USE BRAINSTORMING METHODS GENERAL EDUCATION OF SCHOOLS IN GENERAL
HISTORY OF COURSES VI-IX CLASSES**

SUMMARY

The urgency of the subject has been based in the article. The essence of brainstorming has been clarified from different points of view. On use the techniques of brainstorming details have been given explaining in the training. Incoming to the brainstorming the techniques of didactic and nurture aspects have been brought clarify.

Redaksiyaya daxil olub: 11.10.2017